

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องเรื่องสภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านเวียงฝาง จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความหมายของแหล่งเรียนรู้
2. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
3. การจัดแหล่งเรียนรู้และการใช้แหล่งเรียนรู้
4. การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านเวียงฝาง
5. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของแหล่งเรียนรู้

การใช้แหล่งเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการเรียนรู้อันจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์ และเกิดกระบวนการเรียนรู้ ตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ที่จะสร้างนักเรียนที่มีคุณภาพ ซึ่งแหล่งเรียนรู้มีความหมายดังนี้

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2543, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เขาไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ขณะที่ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง (2545, หน้า 18) ได้อธิบายความหมายของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเป็นแหล่งที่จะทำให้ผู้สอนสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ หรือได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มเพื่อน ระหว่างครูกับนักเรียน ระหว่างวิทยากรประจำแหล่งเรียนรู้กับครูและนักเรียน รวมทั้งเป็นแหล่งที่ผู้เรียนอาจอาศัยการสืบค้นของคนเพื่อการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 43) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่าเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริม ให้ผู้เรียน ใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 3) ได้อธิบายความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนเป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียนการประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการประเมินผลในชั้นหรือห้องเรียนนั้น จะเห็นได้ว่าการจัดอยู่มากมายทั้งที่เป็นของภาครัฐและภาคเอกชน วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนั้นเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น ส่วนกรมวิชาการ (2545) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้วิชาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ซึ่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ พิพิธภัณฑ์หอศิลป์ ห้องวัฒนธรรม ห้องภูมิปัญญา ห้องเฉลิมพระเกียรติ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องพยาบาล ห้องแนะแนว ห้องสหกรณ์ ห้องดนตรีไทย สากล สวนศิลป์ สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนธรรมะ สวนเกษตร ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องมัลติมีเดีย ห้องอินเทอร์เน็ต ห้องโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชาตามกลุ่มสาระ

แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น หมายถึง บุคคลหรือสถานที่ราชการ สถานที่เอกชน สถานที่ประกอบการหรือพิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ วิถีชีวิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งชุมชน อมรวิวัฒน์ (2544, หน้า 1) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติว่า หมายถึง ธรรมชาติ สังคม ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้เรียนสามารถค้นพบความรู้ได้นอกจากนี้จากหนังสือเรียน ในทำนองเดียวกันกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 40) ได้ให้ความหมายว่า คือ บุคคล ประสบการณ์ สถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีทางการศึกษา เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือชุดสื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ ชุดการเรียนสำเร็จรูปจากนวัตกรรมใหม่ ๆ การสื่อสารโดยเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีทางการศึกษา ขณะที่ ประจักษ์ บุญอารีย์ (2545) กล่าวว่าควรมีแหล่งเรียนรู้ ในแต่ละท้องถิ่นดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ ได้แก่แหล่งการเรียนรู้ ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น หิน ดิน น้ำ สัตว์ พืช อากาศ หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทุกอย่างที่อยู่ในท้องถิ่น เช่น พื้นที่ป่า ในชุมชน ถ้า ภูเขา น้ำตก หาดทราย แหล่งน้ำ ทะเล ต้นไม้ หินชนิดต่าง ๆ ดินจากพื้นที่ต่าง ๆ นก สัตว์ป่า ปลา แสงแดด ลม ฝน แมลงต่างๆ สถาปัตยกรรมศาสตร์ท้องถิ่น แหล่งเกลือและสินแร่ต่าง ๆ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเป็นและมีขึ้นตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่เราต้องเรียนรู้และเข้าใจ สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์คุณแลอนุรักษ์ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสมดุลและยั่งยืนจะมีคุณค่าต่อ การศึกษามากเพียงใดขึ้นอยู่กับ การเห็นคุณค่าและการบริหารจัดการ

2. แหล่งการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่องค์กรภาครัฐและเอกชนสร้างขึ้น เพื่อลูกหลานในท้องถิ่น เช่น

2.1 หอสมุดของท้องถิ่น และห้องสมุดเอกชนทั้งที่อยู่ในและนอกสถานศึกษาของ องค์กรเอกชนหรือของส่วนบุคคล แม้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศจะเจริญก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม การอ่านก็ยังคงมีความสำคัญมากเพียงนั้น

2.2 สถาบันการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นคือ สถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้คนเข้าเที่ยว ชมและเรียนรู้ของท้องถิ่น เช่นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์เมือง พิพิธภัณฑ์ปลาน้ำจืด สวนสัตว์ สวนสมุนไพร สวนหิน สวนรุกขชาติ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ ขึ้นเพื่อลูกหลานอย่างหลากหลาย

2.3 แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่ สถานที่อันเป็นร่องรอยความเป็นมา ในอดีตของแต่ละท้องถิ่น เช่นซากปรักหักพัง ของชุมชนเก่า วัดเก่า ภาพเขียนสีผนังถ้ำ เตาเผา เครื่องปั้นดินเผา ปราสาทขอมซึ่งมีในท้องถิ่น ควรได้รับการจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้

2.4 สถานที่ราชการ ต้องจัดสถานที่ของประชาชน บริการประชาชนเพื่อประชาชน โปร่งใส ตรวจสอบได้ เรียนรู้และเข้าใจได้ว่ามีภารกิจอะไร ประชาชนจะปฏิบัติอย่างไรในการใช้ บริการ ฯลฯ ป้าย “สถานที่ราชการห้ามเข้า” จะต้องหมดไปจากสถานที่ราชการ

2.5 สถานประกอบการของเอกชน เป็นความรับผิดชอบของสถานการณ์ภาคเอกชน ที่ต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามปณิญา “All for Education” นอกจากให้โอกาสใช้เป็น แหล่งฝึกงานแล้ว ควรมีกฎหมายกำหนดให้สถานประกอบการจัดโอกาสให้ผู้ต้องเรียนรู้ สามารถได้ เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย

2.6 สถานที่สาธารณะ เช่น สวนสาธารณะ อนุสาวรีย์ สนามกีฬา วนอุทยาน ป่าชุมชน ค่ายลูกเสือ

2.7 แคนเคาเพอและสถานที่สำคัญที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่สถานที่ที่สร้างขึ้นให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือจิตวิญญาณตามความเชื่อของแต่ละชุมชน เช่น ศาลเจ้า คอนเจ้าปู่ ศาลพระภูมิ ศาลหลักเมือง ฯลฯ

3. วัดวาอารามและสถานที่สำคัญทางศาสนา เป็นสถาบันและแหล่งการเรียนรู้คู่กับสังคมไทยและสังคมโลกมาช้านานมีในทุกชุมชน เช่น วัดของชุมชนพุทธ โบสถ์ในชุมชนคริสต์ มัสยิดในชุมชนอิสลาม นับเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่แต่ละท้องถิ่นควรได้รับการจัดการให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สมบูรณ์สำหรับลูกหลาน

4. ภูมิปัญญาและแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ในทุกท้องถิ่นมีปัญญาที่บรรพชนได้เรียนรู้และสืบทอดต่อกันมาอย่างมากมาย ทั้งยังมีแหล่งภูมิปัญญาที่เป็นบุคคลหรือเรียกกันว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีสถานที่ที่เก็บรวบรวมผลผลิตหรือผลงานอันเกิดจากการกระทำของภูมิปัญญาบุคคลอย่างมากมาย ทั้งภูมิปัญญาบุคคลและสถานที่ ควรถูกจัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของลูกหลาน ได้รับการยกย่องชมเชยในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ทางการศึกษาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และควรได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ให้การศึกษาตามควรแก่สถานภาพ

5. กิจกรรมในวิถีชีวิตและประเพณีของท้องถิ่น มีกิจกรรมการงาน การละเล่น และประเพณีวัฒนธรรมมากมายที่คนในแต่ละสังคมต้องเรียนรู้และถือปฏิบัติ เช่น อาชีพต่าง ๆ ซึ่งมีความรู้และการปฏิบัติแตกต่างกัน ไปที่นักเรียนและผู้ใฝ่รู้สามารถเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

6. วัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นมี เครื่องมือเครื่องใช้ อันเป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาอย่างมากมาย ควรจะได้ศึกษาค้นคว้า จัดทำหรือจัดหาของตัวอย่างทำเอกสารหรือรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ให้นักศึกษาเรียนรู้ได้อย่างสะดวก

7. แหล่งท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว ในโลกไร้พรมแดนต่อไปนี้ คนทุกชาติ ทุกภาษา จะไปมาหาสู่เพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สถานที่ท่องเที่ยวจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนต่างถิ่นและคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

8. แหล่งเรียนรู้จากสื่อสารมวลชนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ด้วยความเจริญก้าวหน้าด้านการสื่อสารและการโทรคมนาคม ทุกท้องถิ่นสามารถที่จะมีสื่อการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์ได้ทั่วไป ซึ่งสามารถทั้งในสถาบันการศึกษา และธุรกิจ เช่น ธุรกิจอินเทอร์เน็ต อีเมลล์ คอมพิวเตอร์ เกมส์ ฯลฯ ความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้หากได้นำไปเพื่อการเรียนรู้ ก็จักเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล แต่หากผู้ใหญ่ในท้องถิ่น ใช้เป็นเครื่องมือและแหล่งมอมเมาลูกหลาน เพื่อความร่ำรวยและเห็นแก่ตัว โดยใช้เยาวชนลูกหลานเป็นเป้าหมายก็จะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง

9. โรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกระดับ โรงเรียนและสถาบันการศึกษาในอนาคต ไม่เป็นเพียงสถาบันการสอนสำหรับนักเรียนนักศึกษาในวัยใดวัยหนึ่งต่อไปอีกแล้วแต่จะพัฒนา

ไปสู่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปเรียนรู้ได้จากแหล่งข้อมูลและเครื่องมือที่ได้มาจากภาษีของประชาชน สถาบันการศึกษาในชุมชนจะเชื่อมโยงเครือข่ายที่สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สถานการณ์ หรือบุคคล อาคาร สถานที่ สิ่งแวดล้อม สื่อเทคโนโลยี ที่เป็นแหล่งข้อมูล และมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุน ให้ความรู้สามารถจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน หรือศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ เทคโนโลยี ทั้งจากสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย ทำให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนเองตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ ซึ่งแหล่งเรียนรู้ประกอบด้วยแหล่งเรียนรู้ภายใน โรงเรียนและแหล่งเรียนรู้ภายในท้องถิ่นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา ห้องพิพิธภัณฑน์ ห้องคอมพิวเตอร์ ศูนย์วิชาการ ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

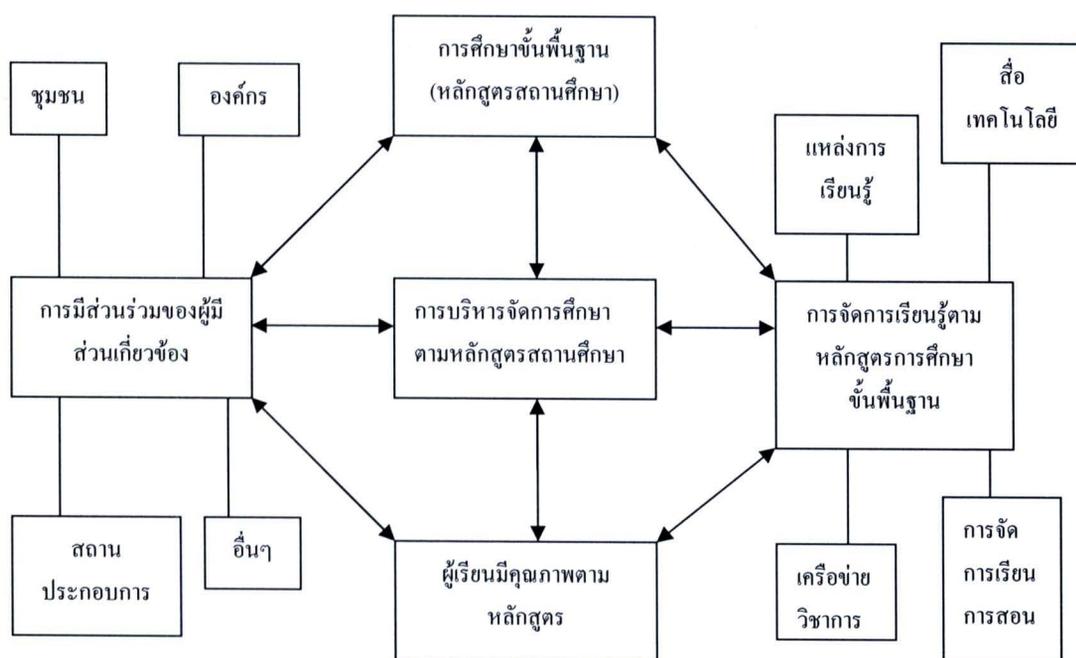
แหล่งเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และบรรลุมาตรฐานของหลักสูตร ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพ แหล่งเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่าง ๆ ส่งผลต่อการเรียนรู้ มีความเข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น และพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ แหล่งเรียนรู้จึงมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 12) มุ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียน เป็นผู้ที่มีความรู้เพียงพอที่จะดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ได้เต็มตามศักยภาพ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำ ได้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้อีกว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่ง การเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ หรืออาจเขียนเป็นแผนภูมิที่ แสดงองค์ประกอบที่มีผลต่อคุณภาพของผู้เรียนดังนี้

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ที่มีผลต่อคุณภาพของผู้เรียน

ที่มา: ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และคารณี คำวังนัง (2545, หน้า 3)

จะเห็นได้ว่าทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังที่กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 1-4) สรุปคุณลักษณะที่มีศักยภาพและความสามารถของผู้เรียนที่จะพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่ความสำเร็จได้ ประกอบด้วย

1. การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีคุณลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียนและรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
2. การมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า และคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. การมีความสามารถที่จะรับ ถ่ายทอด และพัฒนาเทคโนโลยีได้อย่างสร้างสรรค์และเหมาะสม
4. การมีความสามารถในการแก้ปัญหาและเผชิญหน้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ
5. การรู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ
6. ความตระหนักในการมีส่วนร่วมที่จะรักษาวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคุณธรรมตามหลักศาสนา

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางให้เป็นไปอย่างได้ผล ควรยึดหลักการดังนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง และมีส่วนร่วมต่อการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่าง ๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ความรู้ที่นึกนึกคิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง จึงช่วยให้ผู้เรียนจดจำและสามารถใช้การเรียนรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ได้ การเรียนที่ผู้เรียนเป็นการค้นพบด้วยตนเองมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี
4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่าง ๆ ที่ตนต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

การจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังกล่าวสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกแห่งทุกเวลาตามความสามารถและความต้องการของผู้เรียน จึงควรมีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพียงพอ

และทันสมัย ตอบสนองผู้เรียนได้มากที่สุด ดังที่ หน่วยงานนิเทศก กรมสามัญศึกษา (2543, หน้า 65-66) กล่าวถึงการดำเนินการในการจัดแหล่งเรียนรู้ตามแนวทางไว้ดังนี้

1. โรงเรียนควรมีโครงการ ส่งเสริม สนับสนุนให้ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในโรงเรียน
2. จัดให้มีห้องโสตทัศนศึกษา ห้อง Sound Lab ที่พร้อมให้บริการทั้งในและนอกเวลา
3. จัดให้มีห้องอื่น ๆ ตามความจำเป็นและเหมาะสม เช่นห้องพุทธศาสนา ห้องจริยธรรม ห้องศิลปวัฒนธรรม ห้องเกียรติภูมิ ห้องปฏิบัติการของหมวดวิชา ฯลฯ ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน
4. ควรจัดให้มีห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นเอกเทศจากการสอนตามปกติเพื่อให้นักเรียนใช้ปฏิบัติการตามความสนใจ
5. จัดให้มีข้อมูลสารสนเทศตามเพื่อการเรียนรู้และข้อมูลเทียบกับแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการปรับปรุงให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

สำหรับ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 44 - 45) เห็นความสำคัญของห้องสมุดโรงเรียน ที่มีผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนของผู้เรียน เพราะเป็นแหล่งรวบรวม จัดเก็บและให้บริการวัสดุสารนิเทศ ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ห้องสมุดเป็นแหล่งการเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ห้องสมุดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับครูอาจารย์และนักเรียนในโรงเรียน เป็นแหล่งที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มาศึกษาหาความรู้ เรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน และมีนิสัยรักการอ่าน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ต้องพัฒนาให้เกิดแก่เยาวชนของชาติ และนอกจากห้องสมุดเป็นสถานที่เก็บรวบรวมหนังสือ ไว้เพื่อการศึกษาค้นคว้าแล้ว ในปัจจุบันได้รวบรวมสื่อชนิดอื่น ๆ ไว้ด้วย ซึ่งเรียกชื่อต่างกัน เช่น หอสมุด สำนักหอสมุด สำนักวิทยการ สถาบันบริการสารสนเทศ สำนักบรรณสารสนเทศ ห้องสมุดอัตโนมัติ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ ห้องสมุดดิจิทัล เป็นต้น ห้องสมุดจึงเป็นที่รวบรวมข้อมูลสารนิเทศทั้งที่เป็นสื่อตีพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น สไลด์ เทปวีดิทัศน์ แผ่นซีดี-รอม หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่อมัลติมีเดีย เป็นต้น ดังนั้น ห้องสมุดโรงเรียนควรเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยเป็นที่รวมของทรัพยากรสารสนเทศทั้งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ และสิ่งไม่ตีพิมพ์หรือวัสดุสื่อโสตทัศน และในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมอิเล็กทรอนิกส์ โรงเรียนควรพิจารณาดำเนินการพัฒนาห้องสมุดให้มีบทบาท สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันซึ่งประเทศไทยสื่อสิ่งพิมพ์ยังคงเป็นสื่อหลักของห้องสมุด ในขณะที่เดียวกันควรจัดหาสื่อประเภทไม่ตีพิมพ์สื่ออิเล็กทรอนิกส์และนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการด้วย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	- 7 พ.ย. 2555
เลขทะเบียน.....	250632
เลขเรียกหนังสือ.....	

สำหรับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 38) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่า อาจเป็นไปได้ในลักษณะของห้องสมุดประชาชนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุดในโรงเรียน ในวัด ในโรงงาน ในพิพิธภัณฑสถาน หรือสถานที่ภายในชุมชน ซึ่งเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ประชาชนในชุมชน นอกจากนี้อาจจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบประเภทต่าง ๆ เช่น การสอนอ่าน-เขียน การสอนการศึกษาสายสามัญ การฝึกอบรมวิชาชีพ ที่สนองความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยทั่วถึง และมีอยู่อย่างต่อเนื่องในชุมชนตามแนวทางของการศึกษาตลอดชีวิต สอดคล้องกับศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง (2545, หน้า 22) เห็นว่า โรงเรียนในอนาคตควรมีการจัดการเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในชุมชนกล่าวคือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น เพราะแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และความเป็นอยู่ ความแตกต่างเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ความรู้ที่ควรค่าแก่การสืบทอดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเทศชาติ

นอกจากนี้ สมลักษณ์ ภาพันธ์ (2547, หน้า 35) กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่ทำให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เรียนรู้วิธีเรียนรู้ได้ทำงานกลุ่มผ่านกระบวนการประชาธิปไตยทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนและผู้สอน
2. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้ทุกสถาบันในชุมชนมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา
3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการสร้างชีวิตสาธารณะ ทุกคนมีส่วนร่วมกำหนดประเด็นปัญหาและร่วมหาทางเลือกโดยผ่านการพิจารณาของทุกคนแล้วกำหนดกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ส่วนสุนน อมรวิวัฒน์ (2544) ได้กล่าวไว้ว่า แม้ว่าคนเราไม่มีโอกาสเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนเลย เขาก็สามารถดำเนินชีวิตและเรียนรู้ได้จากครอบครัว ชุมชน การทำมาหากินและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่สอนให้ต้องปรับตัวแก้ไขปัญหา เราเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่างๆ มากมาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ การทำมาหากินในชุมชน เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อชีวิตคนในชุมชน เป็นต้น การนำผู้เรียนออกสู่ชุมชนนั้น นอกจากการได้รับสาระความรู้จากชุมชนแล้ว ยังช่วยให้ทุกคนทุกฝ่ายของชุมชนได้มี

ส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นสะพานเชื่อมโยงให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับการในการให้การศึกษาแก่ลูกหลานของเขา เยาวชนของเราจะได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นที่เขาอยู่ มองเห็นคุณค่าและปัญหาที่หมู่บ้านของเขามี ผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน และในอนาคต เขาจะเป็นพลังเกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งจะเกิดผลย้อนกลับมาสู่ชีวิตที่สงบสุขของตนเองและครอบครัวการเรียนรู้จากธรรมชาติได้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความจริงของชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงมีการต่อสู้ดิ้นรน มีปัญหา มีสุนทรียภาพ มีคุณค่า ทั้งความจริง ความงาม และความดี ในทางตรงกันข้ามธรรมชาติก็มีทั้งความเสื่อมสลาย และความโหดร้ายทำลายล้าง ดังมีคำกล่าวที่ว่าดิน น้ำ ลม ไฟ นั้นมีคุณอนันต์ และโทษมหันต์ มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ การอนุรักษ์ และยอมรับคุณค่าของธรรมชาติ ปรับตนเองได้ในความเปลี่ยนแปลง ผู้เรียนจะเรียนรู้จากธรรมชาติ ได้ดีก็ต่อเมื่อเขาได้รับการปลดปล่อยออกจากห้องเรียนที่กักขังเขา ไปสู่ธรรมชาติ และมีโอกาสหันกลับมาเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเองว่าเป็นธรรมชาติ และสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างไร

ดั่งที่ พุทธทาสภิกขุ (อ้างใน สุมน อมรวิวัฒน์, 2544) ได้แสดงธรรมเรื่อง “โรงเรียนที่ท่านยังไม่รู้จัก” ดังนี้ โรงเรียนนี้มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง คำหูดำตาของท่านทั้งหลาย แต่ท่านก็ยังไม่รู้จักแล้วมันก็น่าหัวอย่างยิ่ง น่าหัวเหลือประมาณ ที่ว่าโรงเรียนชนิดนี้นั้นมีอยู่ทั่ว ๆ ไป ทุกหนทุกแห่ง คำหูดำตาท่านทั้งหลาย จนไม่รู้จะทำอย่างไรแล้ว แต่ท่านก็ยังไม่ได้เข้าโรงเรียนเพราะว่าไม่รู้จัก โรงเรียนนี้คือโรงเรียนที่ท่านยังไม่รู้จัก โรงเรียนของพระธรรม โรงเรียนของพระพุทธเจ้า โรงเรียนของธรรมชาติ เรียนได้โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แล้วก็เรียนรู้ลึก ชนิดที่โรงเรียนตามธรรมดาสามัญนี้ไม่ได้สอน ไม่รู้ แล้วไม่ได้เรียน ขอให้เราได้เข้าโรงเรียน ดังที่กล่าวนี้กันเถิด เป็นโรงเรียนของพระธรรม เป็นโรงเรียนของพระพุทธเจ้าพระองค์จริง เป็นโรงเรียนของธรรมชาติ ถ้ากล่าวกันอย่างธรรมดาสามัญ มันเป็นโรงเรียนของธรรมชาติ จัดโดยธรรมชาติไม่เก็บค่าเล่าเรียน

สำหรับ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2544) ก็กล่าวว่า การที่ครูส่วนหนึ่งสอนไม่ได้หรือสอนไม่ดีก็เพราะความอ่อนแอของหลักสูตรและบรรยากาศที่ “อับปัญญา” ในโรงเรียนและสถานศึกษาของเรา หลักสูตรของเรายังทำให้เด็กหันหลังให้รากเหง้าของตนเอง สัมผัสท้องถิ่นสัมผัสมุมมองในบ้านเกิดเมืองนอน และไม่อาจเติบโตขึ้นเป็นกำลังให้ท้องถิ่นของตนได้ โรงเรียนสอนแต่ “ความรู้ไกลตัว” มากกว่า “ความรู้ใกล้ตัว” ที่ทำให้ลูกชวานาทั้งนา ลูกชาวสวนทั้งสวน และชุมชนท้องถิ่นของเราถูกทำให้อ่อนแอทางปัญญาลงเรื่อย ๆ นั้นยังไม่รวมถึงปัญหาพื้นฐานของความไม่เสมอภาคในคุณภาพ ที่โรงเรียนของเราจำนวนมากในท้องถิ่นชนบทขาดการอุดหนุน จนเจืออย่างเท่าเทียมกับโรงเรียนในเมือง โรงเรียนจำนวนมากขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนเครื่องมือทดลองวิทยาศาสตร์พื้นฐาน ไปจนถึงขาดแคลนหนังสือดี ๆ ในห้องสมุดให้นักเรียนค้นคว้า

โรงเรียนที่อ่อนด้อยด้วยทรัพยากรทำให้คุณภาพการศึกษายิ่งตกต่ำลง และทำให้เด็กต่างจังหวัดแพ้เปรียบซ้ำซากกับเด็กในเมืองประเด็นปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาหมักหมมในระบบการศึกษาไทยและทำให้โรงเรียนของเรา “ปิดตายทางปัญญา” ไม่อาจพัฒนาเด็กให้เป็นกำลังคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาความคิดให้แก่ชุมชนและสังคมไทยได้ เพราะหลักสูตรและแบบแผนการเรียนที่หันหลังให้กับความสนใจใคร่รู้และศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็ก หันหลังให้กับความต้องการของท้องถิ่น กลับมุ่งเน้นแต่การท่องจำความรู้ที่หมดสมัยไปแล้วในยุค โลกาภิวัตน์ที่ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นแทบทุกอึดใจ และสิ่งที่เด็กของเราต้องการมากที่สุดไม่ใช่เนื้อหาความรู้ แต่เป็นความสามารถในการเรียนรู้และค้นพบความรู้ด้วยตนเองต่างหาก

ส่วนกรมสามัญศึกษา (2545, หน้า 43) ได้สรุปว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จาก ประสบการณ์ของบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในสาขาอาชีพต่างๆ ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติ เพื่อน พระหรือผู้นำทางศาสนา ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้จากสิ่งที่เคยทำ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ ลองผิดลองถูกจากเรื่องที่รู้ และไม่รู้เพื่อค้นหาองค์ความรู้ และทักษะใหม่ ๆ แหล่งเรียนรู้จากสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนได้จากสถาบันต่าง ๆ จนเกิดความรู้ทักษะความรู้มากขึ้น ซึ่งการเรียนรู้จากสังคมนั้นได้จาก สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันสื่อมวลชน ชุมชน สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แหล่งเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น แหล่งเรียนรู้จากสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้จากสื่อต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดสู่ชุมชน สังคม และบุคคลด้วยการสื่อสาร โดยเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีทางการศึกษา ซึ่งเทคโนโลยีดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือการเรียนรู้ผ่านโปรแกรมสำเร็จรูปต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องเชื่อมต่อให้ชุมชน สังคม และบุคคลทั่วไปได้รับความรู้อย่างมหาศาลในโลกแห่งความรู้ แม้อยู่ที่บ้านก็สามารถสัมผัสความเป็นไปได้ในโลกความรู้ อย่างสะดวกง่ายดายผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือชุดสื่อเอกสาร สิ่งพิมพ์ ชุดการเรียนบทเรียน สำเร็จรูปจากนวัตกรรมใหม่ ๆ พัฒนาไปสู่เทคโนโลยีที่ทันสมัย แหล่งเรียนรู้อื่น ๆ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเพื่อพัฒนาตามความสนใจ

จากการจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ซึ่งมีความสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นแหล่งความรู้ที่หลากหลายที่ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าและเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองด้วยวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ไม่ใช่สิ่งที่ไกลตัว ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักการใฝ่รู้ใฝ่เรียนจนก่อเกิดเป็นนิสัย

ที่ดี รักการอ่าน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมได้อย่างเต็มตามศักยภาพ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และรู้จักการนำไปใช้ประโยชน์ อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรักท้องถิ่นของตน ไม่ลืมรากเหง้าของตนเอง และเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน เป็นแหล่งความรู้ที่หลากหลายที่ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าและเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองด้วยวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน จึงมีความจำเป็นที่สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องให้ความสำคัญและจัดการให้มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียน ได้มีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ต่อไป

การจัดแหล่งเรียนรู้และการใช้แหล่งเรียนรู้

ในการจัดแหล่งเรียนรู้และใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มีความสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษาสอดคล้องกับเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำคู่มือแนวทางการบริหารโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) ดังนี้

ด้านบุคลากร

การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อีตระภายใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติมีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญและการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในโรงเรียนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้การปฏิรูปการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ให้ครูมีเสรีภาพในการคิด ในการพัฒนาคุณภาพของงาน การเพิ่มพูนความรู้ในงานการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน ดังที่ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 21) ได้ระบุแนวทางการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาที่ควรดำเนินการ คือ

1. จัดการแหล่งการเรียนรู้ให้ครูได้ศึกษาและพัฒนาตนเอง
2. จัดระบบการนิเทศภายในสถานศึกษาให้ร้อยรัดกับการนิเทศจากภายนอกหรือการส่งเสริมสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาที่เป็นพี่เลี้ยงของสถานศึกษา
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษากล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจและมีเสรีภาพทางวิชาการ

4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาเพื่อทำงานร่วมกัน ได้แลกเปลี่ยน
สิ่งที่เรียนรู้และประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกัน

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชากรในสถานศึกษาเข้าร่วมรับการอบรม ร่วมประชุมสัมมนา
ฝึกปฏิบัติการที่หน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จัดขึ้น

6. ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้และ
ประสบการณ์ในการทำงานกับบุคลากรในสถานศึกษาอื่น

7. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูพัฒนาตนเองตามมาตรฐานวิชาชีพครู

8. ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาได้สะสมประสบการณ์ทางวิชาชีพ
เพื่อการเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น

ส่วนในด้านการพัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้ กรมสามัญศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 6) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมการจัด
และการใช้แหล่งเรียนรู้ดังนี้

1. จัดประชุมสัมมนาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
2. จัดทัศนศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้อื่นๆนอกโรงเรียน
3. ส่งเสริมให้ร่วมกับหน่วยงาน องค์กรของรัฐ เอกชนที่จัดโครงการ กิจกรรมให้ความรู้
โดยใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
4. จัดศูนย์วิทยากรรวบรวมความรู้ไว้ให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง
5. จัดการแข่งขันประกวดการจัดแหล่งเรียนรู้ใน โรงเรียนตามความสนใจและ
ความต้องการจำเป็นเพื่อเสริมหลักสูตรปกติ
6. จัดนิเทศภายในเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใน โรงเรียน
7. ประเมินและติดตามผลการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดและใช้แหล่งการเรียนรู้
ในโรงเรียน

สำหรับ อัมภา บุญช่วย (2537, หน้า 145-147) กล่าวถึงการจัดบรรยากาศในโรงเรียน
เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยห้องเรียนเป็นสถานที่สำคัญที่นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ นักเรียน
จะอยู่ในห้องเรียนมากกว่าอยู่นอกห้องเรียน ในแต่ละวันที่นักเรียนมาโรงเรียน ดังนั้น ห้องเรียน
ควรมีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ในทางบวก เพื่อพัฒนาตนเองให้มี
ทัศนคติอันกว้างต่อสังคมที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วย การจัดบรรยากาศในห้องเรียนมีสิ่งเกี่ยวข้องและ
ควรคำนึงถึงตัวครู ครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุดและเป็นผู้มีบทบาทในการสร้าง
บรรยากาศการเรียนรู้ของนักเรียน ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ เป็น
อย่างมาก ครูต้องให้ความเป็นกันเองต่อนักเรียน ทำตัวให้เหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตนักเรียน

เป็นทั้งครู พี่ เพื่อน พ่อแม่ เพื่อให้ นักเรียนเกิดความอบอุ่นและไว้วางใจ ทำให้นักเรียนพร้อม ในการรับรู้ในสิ่งที่ครูสอน ครูต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี น่าเชื่อถือศรัทธาไม่ลำเอียง มีบรรยากาศที่เป็นมิตร ครูไม่ทำตนเป็นคนสำคัญเพียงคนเดียว รู้จักรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับครู ครูกับนักเรียน ควรทำเป็นตัวอย่างที่ดี มีความเคารพซึ่งกัน และกันและมีความเป็นกันเอง มีการรักษากฎระเบียบของโรงเรียน

ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

การจัดการแหล่งเรียนรู้ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเป็นภาระงานที่ผู้บริหาร จะต้องตระหนักถึงความสำคัญในการจัดบรรยากาศในโรงเรียนให้น่าอยู่ อยากรเรียน ช่วยให้นักเรียน มาโรงเรียนด้วยความเต็มใจและพอใจ นักเรียนเกิดความรักและภูมิใจในโรงเรียนของตนเป็น การหล่อหลอมนักเรียนช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนอีกด้วย ตามที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 4-5) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศทั้งในและนอกห้องเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง การปลูกฝังเจตคติและ ค่านิยมที่ดีงามตลอดจนลักษณะที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับนักเรียน โรงเรียนจึงควรจัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนด้วยการจัดสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ห้องเรียนดังนี้

1. สถานที่ ได้แก่ อาคารเรียน ห้องเรียน โรงอาหาร ห้องน้ำ ห้องส้วม บริเวณโรงเรียน ต้องคำนึงถึงความร่มรื่นสวยงาม เรียบง่ายเป็นธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสะอาด ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย

2. ห้องเรียน การจัดที่นั่งนักเรียนควรจะมีการเปลี่ยนรูปแบบของการจัดโต๊ะเรียน ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนให้เกิดความแปลกใหม่ นักเรียนได้มี โอกาสหมุนเวียนที่นั่งในกลุ่มเพื่อนอย่างทั่วถึง และควรจัดให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนต่าง ๆ

สำหรับ ห้องเสริมการเรียนต่าง ๆ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 25-26) เห็นว่ามีส่วนเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เช่น มีการจัดศูนย์สารสนเทศ หรือศูนย์ ข้อมูลข่าวสาร การจัดห้องและมุมนิทรรศการ การจัดพิพิธภัณฑ์การศึกษาในโรงเรียน การจัดห้อง วิชาต่าง ๆ และปฏิบัติการ การจัดห้องสมุด ห้องสมุดเกมสื่การศึกษา การจัดศูนย์สื่อการศึกษา การจัดห้องโสตทัศนูปกรณ์เพื่อการศึกษา และยังคงกล่าวอีกว่าโรงเรียนจะต้องมี การบริหารจัดการ อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. กำหนดนโยบายของโรงเรียนเรื่องการจัดบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ให้ชัดเจน
2. สร้างความเข้าใจให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าในระหว่างบุคลากรในโรงเรียน และชุมชน
3. สำรวจสภาพปัจจุบัน และปัญหาของโรงเรียน เพื่อกำหนดเป็นแผนงาน โครงการ และแผนปฏิบัติงาน
4. ดำเนินการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทาง และแผนงานที่กำหนด
5. แสวงหาความช่วยเหลือจากหน่วยงานในชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน
6. นิเทศ กำกับ ติดตาม สนับสนุน ส่งเสริม และสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง
7. สร้างสรรค์งาน/กิจกรรมด้านอื่น ๆ
8. ประชาสัมพันธ์แนวคิด และผลงานให้ผู้ปกครองและชุมชนทราบ และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ
9. ประเมินผลการดำเนินงาน รายงานผลการปฏิบัติและเผยแพร่ผลงานดีเด่น ส่วนการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน นักเรียนมีความสุขกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ลงมือปฏิบัติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 18-20) ได้เสนอข้อคำนึงในการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ไว้ดังนี้
  1. สถานที่

บริเวณโรงเรียน ได้แก่ อาคารเรียน โรงอาหาร ห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องคำนึงถึงความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย

ห้องเรียน ได้แก่ รูปแบบการจัดที่นั่งนักเรียน การจัดมุมกิจกรรมในห้องเรียน ป้ายนิเทศ ชั้นวางสื่อ อุปกรณ์ มุมเสริมความรู้นักเรียน เป็นต้น
  2. บุคลากร ครูควรมีลักษณะดังนี้
    - 2.1 มีลักษณะเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย และมีขันติธรรมทางวิชาการ
    - 2.2 มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
    - 2.3 มีทักษะการจัดการ
    - 2.4 มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความกระตือรือร้น
    - 2.5 มีสุขภาพและบุคลิกภาพดี

- 2.6 ยิ้มแย้มแจ่มใส น้ำเสียงนุ่มนวล อ่อนหวาน มีอารมณ์ขัน
- 2.7 ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้ความสนใจ ความเข้าใจ
- 2.8 มีเจตคติที่ดีต่อการสอน
3. การจัดบรรยากาศในการเรียนการสอน
  - 3.1 ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
  - 3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย
4. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนรู้นำสื่อนวัตกรรมมาช่วยส่งเสริมการเรียนรู้
5. การจัดสภาพแวดล้อมทางวิชาการในโรงเรียน

โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา เช่น

  - 5.1 ผู้บริหารและครูที่เป็นกัลยาณมิตร
  - 5.2 ศูนย์สารสนเทศ
  - 5.3 มุมนิทรรศการ
  - 5.4 พิพิธภัณฑ์การศึกษาในโรงเรียน
  - 5.5 ห้องวิชาการ ห้องปฏิบัติการ
  - 5.6 ห้องสมุด ห้องเกม
  - 5.7 ศูนย์สื่อการศึกษา
  - 5.8 ห้องโสตทัศนูปกรณ์
  - 5.9 อุทยานการศึกษา ฯลฯ

อาคารสถานที่ มีความสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และสร้างบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอน ดังที่ เมธี ปิณฑานนท์ (2528) กล่าวว่า หากการจัดบริเวณและอาคารสถานที่ของสถานศึกษาไม่เหมาะสมแล้ว จะส่งผลกระทบต่อการบริหารและการอบรมสั่งสอนอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกันกับเสรี ลาขโรจน์ (2531, หน้า 163) ซึ่งกล่าวว่าบรรยากาศ ภายในโรงเรียน จะเป็นต้นแบบและอุปกรณ์สำคัญในการสร้างเสริมความมีระเบียบวินัย สุขนิสัย ความคิดสร้างสรรค์ ความกระตือรือร้น อันเป็นลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนและผู้เกี่ยวข้อง และ กิติมา ปรีดีดิลก (2532, หน้า 197) กล่าวว่า การจัดการอาคารสถานที่ เป็นการรู้จักใช้อาคารให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการควบคุมดูแลรักษา และให้บริการแก่ชุมชน และการส่งเสริมทำนุบำรุงอาคารสถานที่ที่มีอยู่ให้อยู่ให้คงสภาพดีสนองความต้องการได้อย่างเพียงพอ อาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะช่วยให้การเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนจะบรรลุผลได้ จะต้องจัด

อาคารสถานที่ของโรงเรียน ให้อยู่ในสภาพดี ถูกหลักวิชา เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้มากที่สุดและประหยัด

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม อร์พันธุ์ ประสิทธิ์รัตน์ (2545) กล่าวถึงความหมาย ความสำคัญ และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ความหมายของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) หมายถึง สภาพหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆตัวผู้เรียนที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรืออาจเป็นสิ่งที่ถูกจัดทำสร้างขึ้น อาจเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ หรือเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ อยู่ในห้องเรียน หรือนอกห้องเรียน ซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน สำหรับความสำคัญของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่น ห้องเรียนมีความสะอาดสบาย มีอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนครบถ้วน ทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน ผู้สอนมีความสุขในการสอน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความราบรื่นสะดวก รวดเร็ว ตามแผนที่วางไว้

2. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ สนับสนุนการเรียนรู้หลายด้าน เช่น ทำให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจ เป็นตัวกระตุ้นผู้เรียนให้มีความสนใจและเกิดแรงจูงใจในการเรียน เปลี่ยนเจตคติไปในทางที่ดี มีความพึงพอใจในการเรียน ช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปัจจัยสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนก็คือ ความรู้สึกที่เกิดจากตัวผู้เรียน ความรู้สึกพึงพอใจ สนใจ อยากเรียน อยากรู้ ซึ่งจะเป็นตัวการนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในที่สุด ดังนั้นถ้าผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกายภาพ จิตภาพ และทางด้านสังคมภาพ แล้วจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกดังกล่าวได้

3. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ประสบการณ์การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ตามปกติแล้ว การรับรู้และการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ปะทะสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกที่มากระตุ้นประสาทสัมผัสของผู้เรียน การปะทะสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ เป็นการสร้างประสบการณ์ ดังนั้น ถ้าเราต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดี ก็ต้องจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพการเรียนรู้ที่ดีก่อนและสภาพแวดล้อมต่างๆเหล่านั้นจะเป็นตัวกำหนดประสบการณ์ของผู้เรียนในภายหลัง

4. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษา ประการหนึ่งก็คือมุ่งให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพที่ดี มีการแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ตามแบบอย่างที่ดีที่สังคมยอมรับ กล่าวคือมีคุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นเครื่องหมายของคนดี

มีการประพฤติปฏิบัติที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี การที่จะหล่อหลอมพฤติกรรมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์นั้น ต้องใช้เวลา และอาศัย ปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จึงจะสามารถกล่อมเกลาผู้เรียนได้ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยปรับ หรือ โน้มน้ำพฤติกรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ที่มีบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นมิตร มีความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งกันและกันตัดสิ้นปัญหาด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้จะค่อยๆแทรกซึมเข้าไปในความรู้สึกนึกคิด ของผู้เรียนสะสมทีละน้อยจนในที่สุดก็แสดงออกในลักษณะของบุคลิกภาพ รูปแบบในการรับรู้ ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ของผู้เรียน

5. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีส่วนช่วยในการควบคุมชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นตัวกำหนดอาณาเขตของการเรียน ทำให้มีบรรยากาศที่แตกต่างไปจาก กิจกรรมอื่น ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้จะไม่เหมือนลักษณะของ สภาพแวดล้อมในสถานเริงรมย์ ผู้เรียนเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่จัดไว้ได้อย่างเหมาะสม ก็จะรู้สึกสำรวม อยู่ในระเบียบวินัยมากขึ้น โดยเฉพาะถ้ามีการจัดโต๊ะเก้าอี้ของนักเรียนอย่างมี วัตถุประสงค์ จะช่วยให้การควบคุมชั้นเรียนเป็นระบบระเบียบ และง่ายสำหรับผู้สอนมากขึ้น

6. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นแหล่งทรัพยากรทางการเรียน การจัดสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ในปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง หลายแห่งเห็นความสำคัญของมุมวิชาการ ศูนย์วิชาการ มุมสื่อการเรียนการสอน ทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนสามารถใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ได้ตลอดเวลาที่ต้องการเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แบบยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลางได้อย่างดี นอกจากนี้แหล่งทรัพยากรการเรียนจะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบ ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ตลอดจนเป็นการสร้างนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ไม่ยึดติด อยู่แต่เฉพาะความรู้ที่ได้จากผู้สอน

7. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสริมสร้างบรรยากาศในการเรียน สภาพแวดล้อม การเรียนรู้ ที่ดี จะทำให้บรรยากาศในการเรียนเอื้อต่อการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพมากที่สุด ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความสะอาดสบาย สงบ ปราศจาก สิ่งรบกวน จะช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการให้เกิดขึ้น ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะ ศึกษาหาความรู้หรือกิจกรรมการเรียนต่าง ๆ อย่างตั้งใจและมีสมาธิ ยิ่งถ้าผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งจัดว่าเป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านจิตภาพมีบุคลิกลักษณะที่อบอุ่นเป็นมิตรก็จะยิ่งทำให้ บรรยากาศในการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์มากขึ้น

8. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน การจัดสถานที่โต๊ะเก้าอี้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเคลื่อนไหว โยกย้ายทำให้ผู้สอนไปถึงตัวผู้เรียนได้สะดวก ตำแหน่งของผู้สอนไม่จำเป็นต้องอยู่หน้าชั้นเสมอไป ผู้สอนอาจนั่งท่ามกลางผู้เรียนเพื่อให้คำปรึกษา แนะนำแนวทาง สภาพแวดล้อมเช่นนี้จะช่วยให้ผู้สอน มีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากขึ้น ทำให้รู้จักอุปนิสัยตลอดจนพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ได้ดี ส่วนผู้เรียนจะลดความกลัว และมีความกล้ามากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นมีเจตคติ ที่ดีต่อผู้สอน

9. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะช่วยลดความเมื่อยล้าหรือความอ่อนเพลีย ทางด้านสรีระของผู้เรียน เช่น การจัดโต๊ะเก้าอี้ที่มีขนาดพอเหมาะกับร่างของผู้เรียนช่วยให้การนั่ง สบายสามารถนั่งได้นาน ๆ โดยไม่ปวดหลัง การให้แสงส่องสว่างในห้องเรียนที่เหมาะสมจะช่วยให้ ผู้เรียนคลายความเมื่อยล้าของสายตา นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาด้วย

สำหรับองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้มี 3 ประการคือ

1. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical Environment) เป็นสภาพแวดล้อม ทางกายภาพที่ส่งผลต่อผู้เรียนทางกาย ประกอบด้วย สถานที่เรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ ประกอบและอุปกรณ์ตกแต่ง องค์ประกอบของสถานที่หลักๆ มักจะคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็น ห้องเรียน หรือห้องปฏิบัติการ คือจะประกอบด้วยพื้นที่ประตูหน้าต่าง ผนังห้องเพดาน ขนาดของ ห้อง สภาพของสถานที่โดยทั่วไป เช่น แสงสว่าง เสียง การระบายอากาศ ระบบควบคุมอุณหภูมิ ถ้าเป็นห้องเรียนก็จะมีโต๊ะเก้าอี้ กระดานดำ ป้ายนิเทศ รูปภาพ สื่อการสอนประเภทวัสดุกราฟิก อันได้แก่ แผนภูมิ แผนสถิติ แผนที่ ลูกโลก ส่วนห้องปฏิบัติการหรือห้องทดลองก็จะมีอุปกรณ์ ใช้ในการศึกษาค้นคว้าหรือทดลองเฉพาะห้อง ขนาดของห้องและอุปกรณ์ประกอบจะแตกต่างกัน ออกไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ นอกจากนี้จะมีอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่จัด โดยผู้สอนและผู้เรียนเพื่อใช้ในการเรียนของเนื้อหาแต่ละวิชา

2. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางจิตภาพ (Psychological Environment) เป็นสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกในทางบวก หรือทางลบ คือ เป็นสิ่งที่มากระทบความรู้สึก นึกคิดของผู้เรียน ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นกายภาพหรือเกิดจากบุคคลสิ่งที่เป็นกายภาพที่มา กระทบความรู้สึกของผู้เรียน ได้แก่ ความร้อน หนาว ทำให้รู้สึกหงุดหงิดหรือสดชื่น สีที่ทำให้ รู้สึก เช่น เขียวตา วิงเวียน ร้อน พื้นที่ว่างหรือแออัด ระยะห่างของพื้นที่ทำให้เกิดความรู้สึก ใกล้ชิด หรือห่างเหิน ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่ก็เป็นตัวก่อให้เกิด ความรู้สึกต่าง ๆ ได้ สำหรับบุคคลที่เป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางจิตภาพนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น

จากบุคลิกภาพหรือการกระทำของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้เรียน เช่น ครูผู้สอน เพื่อนร่วมชั้น หรือบุคลากรอื่น ๆ โดยเฉพาะบุคลิกภาพของครูผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกทางบวกหรือทางลบของผู้เรียนค่อนข้างมาก ความเข้มงวดของครูอาจจะเป็นแบบอย่างที่ดีเกี่ยวกับการมีวินัยของผู้เรียน ความสง่างามในท่วงทีของครูก่อให้เกิดความชื่นชมประทับใจ การลงโทษผู้เรียนอย่างไม่มีเหตุผลของครูจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย สับสนไม่รู้อะไรจะปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะถูกต้อง เป็นต้น

3. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางสังคมภาพ (Sociological Environment) เป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อผู้เรียนอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การประพฤติปฏิบัติต่อกัน ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ หรือเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ยกตัวอย่างเช่น การร่วมมือการทำงาน การช่วยเหลือกัน การเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีน้ำใจต่อกัน สำหรับในชั้นเรียนแล้ว สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางสังคมภาพ ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

ส่วนสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548ก, หน้า ฉ) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดให้พิพิธภัณฑสถาน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ ต้องประชาสัมพันธ์เชิงรุก โดยการให้ข่าวสารข้อมูลทางสื่อที่หลากหลาย เช่น วิทยุท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แผ่นพับ หอกระจายข่าว ประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานที่เป็นเครือข่าย การประชุมของชาวบ้าน ประชาสัมพันธ์ในงานต่าง ๆ ของวัด การออกหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ และประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ต พิพิธภัณฑสถานควรทำการตลาด สำรวจและกำหนดขอบเขตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมให้สนองความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาพิพิธภัณฑสถานให้เรียนในบทเรียนแล้วให้นักศึกษามาศึกษา คูงานเพิ่มเติมที่พิพิธภัณฑสถานในท้องถิ่น และเมื่อนักเรียนมาศึกษาหาความรู้ แล้วสามารถนำไปเทียบโอน คิดเป็นหน่วยกิตได้ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน ประสานงานเพื่อสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ถึงตัว การจัดกิจกรรมในพื้นที่และในหน่วยงานของกลุ่มเป้าหมาย ปรับและพัฒนาข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานต้องมีวิสัยทัศน์และสนับสนุนการจัดกิจกรรมอย่างเต็มที่ มีการพัฒนาบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ ต้องทำให้พิพิธภัณฑสถานได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

ดังนั้น ในการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม จึงมีความสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางจิตภาพ และทางสังคมภาพ

ช่วยในการส่งเสริมบุคลิกภาพของผู้เรียน สร้างประสบการณ์ในการเรียน สร้างแรงจูงใจ และสร้างบรรยากาศในการเรียนทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ พร้อมทั้งจะรับรู้ และมีความเข้าใจในเรื่องที่ตรงกัน ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนดีขึ้น

ด้านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ

การพัฒนาสื่อ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาการเรียนรู้ที่สนองตามความต้องการของผู้เรียน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 23) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการดังนี้ โดยจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบมีการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูล จัดทำสารสนเทศและนำสารสนเทศไปใช้ในการตัดสินใจในด้านบทบาทของผู้บริหารในการนำสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการ โดยจัดสรรทรัพยากรและจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งสากลและท้องถิ่นส่งเสริมให้มีการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษาส่งเสริมให้ครูและบุคลากรมีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยี พร้อมทั้งมีการติดตามประเมินผลและนำผลมาปรับปรุงพัฒนางานต่อไปสำหรับการสร้างเครือข่ายทรัพยากรนั้น โดยการจัดหาและพัฒนาทรัพยากรทั้งทางด้านบุคลากรทางการศึกษา งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีทางการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาและจัดเครือข่ายการให้บริการและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างสถานศึกษาและสถานศึกษากับชุมชน

ส่วนกระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 8-9) ได้อธิบายความหมายของสื่อเทคโนโลยีว่า หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุ หรือ เครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆดังกล่าว เช่น แถบบันทึกภาพพร้อมเสียง (วีดิทัศน์) แถบบันทึกเสียง สไลด์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยียังหมายรวมถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยี มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนการสอน การศึกษาผ่านดาวเทียม นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยีแล้วยังมีสื่อสิ่งพิมพ์ อันได้แก่ หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ซึ่งได้แสดงหรือจำแนก หรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่างๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียน หรือตัวพิมพ์เป็นสื่อเพื่อแสดงความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายประเภท เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร จุลสาร จดหมาย จดหมายเหตุ บันทึก รายงาน วิทยานิพนธ์ เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ท้องถิ่นที่ขาดแคลน สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีสื่อเหล่านี้อาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด เจตคติและวิธีปฏิบัติตน ไปสู่บุคคลอื่น สื่อบุคคลอาจเป็นบุคคลที่อยู่ในระบบโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน ตัวผู้เรียน นักการภารโรง หรืออาจเป็นบุคลากรภายนอกระบบโรงเรียน เช่น บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

2. สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสภาพที่อยู่รอบตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่างๆ ปრაกฏการณ์ แผ่นดินไหวสภาพดินฟ้าอากาศ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยบริการหรือแหล่งการเรียนรู้ ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งค้นหาได้ไม่ยาก

3. สื่อกิจกรรมหรือกระบวนการ หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ครูหรือผู้เรียน กำหนดขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ใช้ในการฝึกทักษะซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น การแสดงละคร บทบาทสมมุติ การสาธิต สถานการณ์จำลอง การจัดนิทรรศการ การไปทัศนศึกษาออกสถานที่ การทำโครงการ เกมส์ เพลง การปฏิบัติตามรายงาน ฯลฯ

4. สื่อวัสดุเครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ กราฟ ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงสื่อประเภท เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่างๆเช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ เครื่องมือวิชาช่าง เป็นต้น

สรุปได้ว่าสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งที่ผลิตขึ้นใหม่และที่ปรับปรุงหรือจัดทำเพิ่มเติมจากสื่อที่มีอยู่เดิมเมื่อนำมาใช้จัดกระบวนการเรียนรู้ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์ผล การใช้สื่อดังกล่าวว่ามีประสิทธิภาพเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดหรือไม่ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และวิเคราะห์การใช้จะเป็นแนวทางให้ผู้สอนได้พัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากสื่อการเรียนรู้ก็เป็นแหล่งเรียนรู้อีกอย่างหนึ่งที่ช่วยสร้างความเข้าใจในการจัดการเรียน การสอน ทำให้ผู้เรียนเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น และทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในการใช้แหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญในการจัดให้มีแหล่ง การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน และมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ทั้งในสถานศึกษา และในชุมชนซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลาย ดังนั้นเพื่อให้เกิดความครอบคลุมในการใช้แหล่งเรียนรู้ของ โรงเรียนและเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน โรงเรียนบ้านเวียงฝาง จังหวัดเชียงใหม่ จึงใช้แหล่ง เรียนรู้ในด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม และด้านสื่อและเทคโนโลยี ตามแนวทางการบริหารโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2543

การใช้แหล่งเรียนรู้

การใช้แหล่งเรียนรู้ มีความสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดของการจัดการแหล่งเรียนรู้และใช้แหล่งเรียนรู้มีดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 16-17) ได้กล่าวถึงการจัดบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอนว่าครูเป็นเพียงผู้จัดสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติ ทดลอง ผักผ่อน ให้เกิดประสบการณ์ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทางการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน และห้องส่งเสริมการเรียนต่าง ๆ จะต้องส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา คือ กำหนดนโยบายของโรงเรียนเรื่องการจัดบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ให้ชัดเจน สร้างความเข้าใจให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าระหว่างบุคคลในโรงเรียนกับชุมชน ดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทาง และแผนงานที่กำหนด แสวงหาความช่วยเหลือจากหน่วยงานในชุมชน และหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน นิเทศ กำกับ ติดตาม สนับสนุน ส่งเสริม และสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากร ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ประชาสัมพันธ์แนวคิดและผลงาน ให้ผู้ปกครองและชุมชนทราบ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ประเมินผลในการดำเนินงาน รายงานผลการปฏิบัติและเผยแพร่ผลงานดีเด่น

ในขณะที่ สรรค์ วรอินทร์ และทิพวัลย์ คำคง (2545, หน้า 14) แนวคิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ เป็นการให้แหล่งภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เช่น วัด ภูเขา สวนสัตว์ อุทยาน พิพิธภัณฑ์ หอสมุด แหล่งน้ำ โบราณสถาน เป็นต้น เป็นแหล่งการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้โดยตรงด้วยตนเองอย่างถูกต้อง และเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ผู้เรียนจะได้ศึกษาสภาพจริงของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน อาทิ พืชพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ลักษณะของดิน หิน แร่ ทั้งแหล่งการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม สามารถใช้แหล่งการเรียนรู้เหล่านี้มาหล่อหลอมคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน เป็นการสร้างเจตคติ ค่านิยม ความภาคภูมิใจ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

ในขณะเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 103) ได้กล่าวว่า การศึกษาและการเรียนรู้คือ ส่วนสำคัญของวิถีชีวิตคน ซึ่งมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบทที่แปรเปลี่ยน การศึกษาและการเรียนรู้ในปัจจุบันจึงมีอาจมุ่งเน้นเพียงเฉพาะในสถานศึกษาเท่านั้น แต่ต้องกระจายความสำคัญไปทั่วทุกแห่งและทุกรูปแบบ โดยผ่านสื่อ เทคโนโลยี และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน สถานประกอบการ ร้านขายของ วัด พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ ฯลฯ ซึ่งแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้โดยตรง และแหล่งเสริมสร้างความรู้

ในทางอ้อมอันเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของสังคมแห่งการเรียนรู้ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของแนวคิดการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต และการส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้เพื่อการศึกษาของประชาชนดังกล่าว และได้กำหนดให้เป็นภารกิจของรัฐในการส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ความว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ” ครอบคลุมถึงแหล่งการเรียนรู้ที่จัดโดยหน่วยงานทางการศึกษา หน่วยงานของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ หน่วยงาน/สถานประกอบการภาคเอกชน และสถานที่ที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษาของประชาชน

1. แหล่งการเรียนรู้เดิมที่จัดโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดในหลายรูปแบบ ได้แก่ การจัดบริการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชนระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ซึ่งแหล่งการเรียนรู้เหล่านี้กระจายอยู่ทั่วประเทศ และเป็นแหล่งในการศึกษาตามอัธยาศัยของประชาชนทุกเพศ ทุกวัย
2. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจ เป็นแหล่งการเรียนรู้เฉพาะด้านสำหรับประชาชนได้เป็นอย่างดี เช่น สวนสัตว์ ศูนย์วิจัยพันธุ์พืชและสัตว์ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ศูนย์วัฒนธรรม วนอุทยานแห่งชาติ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ ศูนย์พลศึกษาและการศึกษา ฯลฯ
3. แหล่งการเรียนรู้ภาคเอกชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับประชาชนทั่วไปได้ เช่น ศาสนสถาน หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สถานประกอบการของภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น ราษฎร์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ปัจจุบันมีการยอมรับถึงศักยภาพและความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้จากภาคเอกชน จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และจากสถานประกอบการต่าง ๆ มากขึ้น

ส่วนแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา (2548 ข, หน้า 67 - 71) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดกับผู้เรียน การจัดกิจกรรมจึงต้องเน้น การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การจัดกิจกรรม จึงต้องมีความละเอียดรอบคอบเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดของเป้าหมายที่สำคัญยิ่ง หลักเกณฑ์ ที่ควรนำมาพิจารณาในการจัดกิจกรรมนอกสถานที่คือ

1. โรงเรียนต้องมีแผนการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง จัดทำเป็นโครงการ และกำหนดให้อยู่ในแผนการปฏิบัติงานของโรงเรียนครอบคลุมการจัดกิจกรรมทุกระดับชั้น โดยมีความต่อเนื่อง

2. การศึกษาแหล่งเรียนรู้ก่อนการจัดกิจกรรม ครูหรือผู้รับผิดชอบชั้นเรียนต้องไปสำรวจสถานที่จริงทุกครั้ง ก่อนที่จะนำผู้เรียนไปศึกษาเรียนรู้เพื่อพิจารณาความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ เช่น ที่ตั้งของสถานที่ เส้นทางคมนาคม ด้านความปลอดภัย การปฐมพยาบาล ระบบการติดต่อสื่อสาร การประกันชีวิต งบประมาณ ขนาดของพื้นที่และบริเวณ โดยรอบ การจัดทำใบงานสำหรับให้ผู้เรียน การจัดกิจกรรมเสริมต่าง ๆ อาหารและเครื่องดื่มสำหรับผู้เรียน การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ จุดที่มีความเสี่ยงต่าง ๆ ฯลฯ และสิ่งสำคัญผู้จัดควรที่จะสร้างกิจกรรมก่อนไปให้ผู้เรียนทราบว่า การไปศึกษาแหล่งการเรียนรู้ในครั้งนี้ จะไปดูอะไร เรียนรู้อะไร เข้าร่วมกิจกรรมอะไรบ้าง ประโยชน์ที่ได้รับ ความคาดหวังของผู้เรียน ดังนั้น ผู้จัดจึงควรหาข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ เช่น แผ่นพับหรือ จัดทำ สรุปย่อรายละเอียดของแหล่งการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้ศึกษาและ วางแผนในการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความคุ้มค่า

3. กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน การกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย การเรียนรู้นอกสถานที่ในแต่ละครั้ง ควรเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ของภูมิปัญญาไทย ความรู้สากล คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ทัศนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวคิดแบบบูรณาการ

4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์สูงสุด ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้และสิ่งที่กล่าวมาจะประสบผลสำเร็จไม่ได้ หากขาดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

5. การกำหนดขอบเขตของเนื้อหาและกระบวนการ กำหนดขอบเขตหรือบริเวณของการศึกษาแหล่งการเรียนรู้ ให้มีความชัดเจน เหมาะสมกับกิจกรรม เวลา และเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน การเรียนรู้นั้นการศึกษาในแนวคิดไม่ควรเน้นด้านปริมาณให้มากนักควรกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นหาวิธีเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

6. ขนาดของกลุ่มเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ อาจจัดให้ศึกษาเป็นรายบุคคล หรือจัดเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 2 - 3 คน 5 - 6 คน หรือขึ้นอยู่กับความเหมาะสมแต่ละรูปแบบการจัดกิจกรรม

7. การมีส่วนร่วมของผู้เรียน การจัดกิจกรรมศึกษาตามแหล่งการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง ควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนในการจัดกิจกรรมก่อน และหลังจากการดำเนินกิจกรรม

ดังกล่าวเสร็จสิ้น เพื่อให้กลุ่มผู้เรียน ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในระดับที่ผู้เรียนสามารถรับรู้ได้ อาจเป็นคณะกรรมการนักเรียน / หัวหน้าชั้น/ รองหัวหน้าชั้น ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 รวมทั้ง ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับการสำรวจความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน รวมทั้งพื้นฐานความรู้เดิม ได้เรียนรู้ตามความถนัด ความสนใจ เน้นการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข

8. ความยากง่ายของกิจกรรมเหมาะสมกับวัยและสติปัญญา ผู้จัดกิจกรรมควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยและระดับ การเรียนรู้ รูปแบบกิจกรรม ใบบางไม่ควรให้ง่ายหรือยากเกินไป และควรมีการนำรูปแบบกิจกรรม ใบบางที่ออกแบบให้กลุ่มผู้เรียนทดลองใช้ ก่อนนำไปใช้จริง

9. กิจกรรมต้องเน้นการบูรณาการ ผู้จัดกิจกรรมต้องหาวิธีจัดให้แหล่งการเรียนรู้ นั้น ๆ สามารถตอบสนองการเรียนรู้ของวิชาการต่าง ๆ ได้โดยการนำเนื้อหาสาระของแต่ละวิชาบูรณาการให้เป็นเนื้อเดียวกัน ในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละครั้ง สามารถเรียนรู้วิชาต่าง ๆ พร้อมกันได้ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษา ศิลปศึกษา วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ครูผู้สอนแต่ละวิชาจึงต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อให้จัดกิจกรรม มีความกลมกลืนกัน ไม่แยกส่วน เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

10. ความปลอดภัยผู้จัดควรคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการเดินทางโดยใช้รถยนต์โดยสารในระยะทางไกล ควรมีการประกันชีวิตให้กับทุกคนที่ร่วมเดินทาง จัดเตรียมชุดปฐมพยาบาลเบื้องต้น ควรมีการประสานงาน ขอความร่วมมือเจ้าหน้าที่เทศกิจ ตำรวจพื้นที่ ถ้าเดินทางในเขตกรุงเทพมหานคร หรือประสานตำรวจทางหลวง ควรจำกัดความเร็วของรถ และตรวจสอบคุณภาพของรถ พนักงานขับรถจะต้องมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ ถ้าใช้รถหลายคัน ควรมีวิทยุสื่อสารหรือโทรศัพท์ เพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างรถแต่ละคัน และโรงเรียนควรมีข้อมูลของนักเรียน เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพ ข้อมูล ผู้ปกครอง โทรศัพท์ที่บ้าน ใบบัญชีของผู้ปกครอง ฯลฯ

11. เน้นจินตนาการเพื่อการสร้างสรรค์ การกำหนดกิจกรรมของผู้เรียนในขณะที่เรียนอยู่นอกสถานที่ ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างจินตนาการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองให้มากกว่าการคัดลอกเนื้อหาความรู้ที่อยู่ตามชิ้นงาน กิจกรรม ควรให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำความรู้และสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้มาเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนได้

12. การประเมินผล ควรเน้นการประเมินที่หลากหลาย ไม่ประเมิน เฉพาะใบบาง หรือการเข้าร่วมกิจกรรมที่ครูกำหนด แต่ควรให้โอกาส ผู้เรียนได้เสนอหรือถ่ายทอดความรู้สึกเล่าประสบการณ์ที่ได้รับความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้น ผลงานด้านความรู้ในแหล่งการเรียนรู้

ผลงานจากการเรียนรู้จากกิจกรรม ความคิดต่อยอดของผู้เรียน การมีส่วนร่วมและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

สำหรับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550, หน้า 4 - 5) ได้ให้แนวคิดของการจัดการเรียนรู้เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด ได้ปฏิบัติงานด้วยเอกลักษณ์ของตัวเอง แนวคิดที่สำคัญมีดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้เน้นความสำคัญของผู้เรียนให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้
  2. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการฝึกทักษะการใช้กระบวนการคิดการวิเคราะห์ การสังเกต การรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติจริง ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น
  3. ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกกับการเรียนรู้ได้คิด แสดงออกอย่างอิสระ บรรยากาศการเรียนรู้อย่างเป็นกัลยาณมิตร
  4. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งระบบ
  5. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้สอนมาเป็นผู้รับฟัง ผู้เสนอแนะ ผู้ร่วมเรียนรู้เป็นที่ปรึกษา ผู้สร้างโอกาสสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นนักออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีบทบาทมากที่สุด
  6. ต้องการให้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิต คือ สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวจากง่ายสู่ยาก จากรูปธรรมสู่นามธรรม โดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นสื่อ ประสบการณ์ชีวิต ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาเป็นฐานการเรียนรู้และประยุกต์ใช้กับการป้องกันและแก้ปัญหา
  7. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการจัดกิจกรรมได้เรียนรู้ตามความต้องการ ความสนใจ ใฝ่เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตัวเอง
  8. ถือว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกที่ ทุกสถานที่
  9. ปลุกฝังสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกสาระการเรียนรู้
- โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ดังนี้
1. ขั้นสำรวจ ผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษา สำรวจแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียน และในชุมชนของผู้เรียน
  2. ขั้นเรียนรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้ศึกษาแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีการวางแผนร่วมกันในการปฏิบัติงาน

3. ชั้นประเมินผล เป็นขั้นตอนการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง โดยให้บรรลุดจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ในการจัดการเรียนรู้ โดยมีผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครองเป็นผู้ประเมิน

4. ชั้นนำไปใช้ เป็นชั้นที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

5. ชั้นประยุกต์ความรู้และเผยแพร่ผลงาน ชั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและเผยแพร่ นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนต่อไป

ในการจัดการเรียนรู้ได้กำหนดบทบาทของผู้สอนดังนี้ คือ รวบรวมข้อมูลที่มีในโรงเรียน และชุมชนของผู้เรียน ให้คำปรึกษาแนะนำผู้เรียน ในการศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ จัดหาประสานงาน วัสดุอุปกรณ์ เอกสารเพิ่มเติม ให้การแนะนำ และสร้างขวัญกำลังใจ ประเมินการเรียนรู้ในภาพรวม ติดตามช่วยเหลือในการดำเนินการ แนะนำความถูกต้อง ประยุกต์ใช้เผยแพร่ผลงาน สรุปและประเมินผล ในส่วนของบทบาทของผู้เรียนไว้ดังนี้ สำรวจแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ชุมชน และศึกษาเอกสารพร้อมทั้งจัดบันทึก แบ่งกลุ่ม แบ่งหน้าที่การทำงานนำความรู้เสนอภายในกลุ่ม ตรวจสอบข้อมูล ความถูกต้อง ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเพิ่มเติม จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ประเมินผลด้านความรู้ กระบวนการทำงานโดยตนเอง คณะครู และผู้ปกครอง เลือกรูปแบบวิธีการนำเสนอผลงาน เสนอผลงานการปฏิบัติงาน เผยแพร่ผลงานต่อผู้เรียน คณะครู ผู้ปกครอง ชุมชน สรุปผลและประเมินผลการเผยแพร่ผลงาน

ส่วน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551, หน้า 20 - 28) ได้รายงานการติดตามความก้าวหน้าในการจัดการแหล่งเรียนรู้ ปี 2549- 2550 ในส่วนของห้องสมุด ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายผลักดันให้ห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศปรับเปลี่ยนตนให้มีบริการที่หลากหลายเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของประชาชนทุกคน โดยจัดให้มีสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การบริการอินเทอร์เน็ต ฝึกอบรมคอมพิวเตอร์ กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ปรับปรุงอาคารสถานที่ให้สวยงาม ร่มรื่น สะดวกสบาย รวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ ที่สามารถเชิญชวนให้ประชาชนเข้าไปใช้ห้องสมุดให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนได้ให้บริการการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในรูปแบบกิจกรรม รายการวิทยุ เพื่อการศึกษา รายการโทรทัศน์ เพื่อการศึกษา การใช้บริการห้องสมุดประชาชนการจัดกิจกรรมของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้ รายงานผลการตรวจราชการและติดตามผล กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2549 พบว่า ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนมีการดำเนินการ คือ รวบรวมแหล่งเรียนรู้ นอกระบบและตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต เป็นแหล่งสารสนเทศเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตลอดจนดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในความรับผิดชอบ เช่น ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านที่จัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับองค์กร

บริหารส่วนท้องถิ่น เน้นการให้ความสำคัญกับห้องสมุดเคลื่อนที่ โดยพัฒนาห้องสมุดให้เป็นแม่ข่ายของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้โอกาสกับชุมชนได้รู้ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ และส่งเสริมการอ่านแก่ประชาชน ส่วนแผนปฏิบัติราชการกระทรวงศึกษาธิการเพื่อรองรับนโยบายรัฐบาล ปีงบประมาณ 2550-2551 กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายที่จะให้เด็กและเยาวชนทุกคนมีสิทธิและโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึง มีคุณภาพและเป็นธรรมโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย กิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งคือการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย โดยพัฒนาห้องสมุดประชาชน ให้เป็นห้องสมุดมีชีวิต โดยพัฒนาห้องสมุดให้เป็นห้องสมุดมีชีวิต เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีการดำเนินการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2548 จนถึงปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 62 แห่ง ดำเนินการดังนี้คือ พัฒนาระบบบริการที่ทันสมัย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ปรับแต่งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกให้สวยงาม สะดุดตา พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ และจัดหาสื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ ปรับรูปแบบการให้บริการในทุกด้าน โดยเฉพาะการให้บริการด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ และพัฒนาสื่อทันสมัย จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และนโยบายในการพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้มีชีวิต สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนกำหนดให้ห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศเป็นกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมโครงการในการพัฒนาให้เป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีแนวคิดและหลักการในการพัฒนาห้องสมุดประชาชน เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมของชุมชน เป็นห้องสมุดที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างกว้างขวางต่อเนื่องตลอดชีวิต

การเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้จากวิถีชีวิต หากพัฒนาหรือส่งเสริมให้องค์กร สถานที่ หรือภูมิปัญญา เหล่านี้ให้มีสภาพเป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษิตตามอัธยาศัยของประชาชนมากยิ่งขึ้น

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านเวียงฝาง

โรงเรียนบ้านเวียงฝาง (2553) มีสภาพชุมชนรอบบริเวณ โรงเรียนมีลักษณะที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเป็นศูนย์กลางของอำเภอฝาง ใกล้หน่วยงานราชการองค์กรต่างๆ ในเขตพื้นที่ของเทศบาลตำบลเวียง ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในชุมชน ใกล้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ

มีวิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลเวียง และองค์กรต่าง ๆ

แหล่งชุมชนที่สำคัญที่ใช้เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ วัดพระบาทอุดม วัดปัญญาธรรม ต้นหนูน วัดเจดีย์งาม อนุสาวรีย์พระเจ้าฝางพระนางสามผิว อุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้แก่ ศาลจังหวัดฝาง เทศบาลตำบลเวียง เรือนจำฝาง สถานีตำรวจ ซึ่งแต่ละแห่งมีการใช้แหล่งเรียนรู้ได้มีการพานักเรียนไปศึกษาเรียนรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิทยากรมาให้ความรู้ เรื่อง การทำขนม การประดิษฐ์ดอกไม้ การสานตะกร้า (ถ้วยสลาก) การสวดมนต์ และมีพระวิทยากรจากวัดปัญญาธรรมต้นหนูน วัดเจดีย์งาม วัดพระบาทอุดม และ วัดจองตก มาสอนพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางศาสนา การสวดมนต์ และการปฏิบัติตนตาม พุทธศาสนิกชนที่ดี

ข้อมูลด้านอาคารสถานที่

อาคารเรียนและอาคารประกอบ 9 หลัง ได้แก่ อาคารเรียน 6 หลัง อาคารเอนกประสงค์ (ห้องประชุมใหญ่) 1 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง โรงงานช่าง 1 หลัง จำนวนห้องเรียนทั้งหมด 26 ห้องเรียน

ห้องที่จัดไว้ใช้ปฏิบัติกิจกรรมเฉพาะมีทั้งหมด 5 ห้อง ได้แก่ ห้องวิทยาศาสตร์ 2 ห้อง ห้องคอมพิวเตอร์ 2 ห้อง ห้องปฏิบัติการทางภาษา 1 ห้อง และห้องศูนย์การเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ จำนวน ศูนย์ละ 1 ห้อง

พื้นที่ปฏิบัติกิจกรรม/นันทนาการ ได้แก่ สนามกีฬาฟุตบอล วอลเลย์บอล บาสเกตบอล ปิงปอง และสนามเด็กเล่น (เครื่องเล่นสนาม)

ข้อมูลทรัพยากรที่จำเป็น

1. คอมพิวเตอร์ มีจำนวนทั้งหมด 120 เครื่อง ใช้สืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตได้ ทั้ง 120 เครื่อง โดยใช้เพื่อการเรียนการสอน 110 เครื่อง และใช้ในงานบริหาร 10 เครื่อง
2. ปริมาณสื่อประกอบด้วย โปรเจคเตอร์ จำนวน 16 เครื่อง เครื่องเล่น VCD จำนวน 10 เครื่อง

แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้

1. ห้องสมุดมีขนาด 633 ตารางเมตร จำนวนหนังสือในห้องสมุดทั้งหมด 5,800 เล่ม การสืบค้นหนังสือและการยืม – คืน ใช้ระบบ บัตรรายการอิเล็กทรอนิกส์ PLS จำนวนนักเรียนที่ใช้ห้องสมุดในปีการศึกษา 2553 คิดเป็น 250 คน / 1 วัน จำนวนครูที่ใช้ห้องสมุดในปีการศึกษานี้

คิดเป็น 15 คน / 1 วัน สถิติการใช้สูงสุด เดือนกันยายน และเดือนกุมภาพันธ์ ต่ำสุด เดือนตุลาคม และเดือนมีนาคม

2. แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียน ได้แก่
  - 2.1 วัดต้นหนูน
  - 2.2 พระเจ้าฝางพระนางสามผิว
  - 2.3 วัดเจดีย์งาม
  - 2.4 งานกาชาด
  - 2.5 งานฤดูหนาว
  - 2.6 อุทยานแห่งชาติผาห่มปก
  - 2.7 ศาลจังหวัดฝาง
  - 2.8 สถานีตำรวจ
  - 2.9 สวท.ฝาง
  - 2.10 เรือนจำ
  - 2.11 เจ้าพ่อขอมมือเหล็ก
  - 2.12 ศูนย์พัฒนาปิโตเลียม (บ่อน้ำมัน)
  - 2.13 พิพิธภัณฑ์โครงการหลวงที่ 1 (ฝาง)
  - 2.14 คอยอย่างขาง
3. ภูมิปัญญาได้แก่
  - 3.1 คนตรีพื้นเมือง
  - 3.2 จักรสาน(สานกล้วย)
  - 3.3 ทำขนม ประเพณีพื้นเมือง

ในปีการศึกษา 2553 โรงเรียนมีการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาจนบรรลุความสำเร็จตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานที่ 16 สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมให้ ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ

ผลการประเมิน พบว่า โรงเรียนบ้านเวียงฝาง มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอาคารสถานที่ที่เหมาะสม โดยมีข้อมูลพื้นฐานด้านอาคารสถานที่และการใช้พื้นที่ในการจัดการศึกษา มีการสำรวจข้อมูลการให้และใช้บริการของฝ่ายต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ห้องสมุด การสืบค้นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การบริการด้านเอกสารการวัดและประเมินผล เป็นต้น มีแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ในการปรับปรุง/พัฒนาการให้บริการ มีการประเมินความพึงพอใจ

ของผู้รับบริการและร่องรอยของการปรับปรุง/พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น มีห้องคอมพิวเตอร์ที่มีบริการอินเทอร์เน็ตทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีระบบการวัดผลและประเมินผลที่เป็นระบบคอมพิวเตอร์ และโครงการดูแลและพัฒนาอาคารสถานที่ เป็นต้น

ในเรื่องของการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศทุกรูปแบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นั้น ทางโรงเรียนบ้านเวียงฝาง มีระบบการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสมกับผู้เรียน มีแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการกำกับควบคุม ติดตามให้การดำเนินการเป็นไปตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่กำหนด มีการประเมินผลการให้บริการและการนำไปใช้จัดการเรียนรู้ และมีร่องรอยของการปรับปรุง/พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น มีแบบบันทึกการใช้คอมพิวเตอร์ การให้บริการอินเทอร์เน็ตในโรงเรียน และมีแผนการใช้สื่อ ICT ในห้องเรียน

ส่วนเรื่องห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด พื้นที่สีเขียว และสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอและ อยู่ในสภาพใช้การได้ดีของโรงเรียนบ้านเวียงฝางนั้น มีข้อมูลพื้นฐานในด้านห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด พื้นที่สนาม สวนหย่อม และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ยานพาหนะ ตู้โทรศัพท์ ฯลฯ มีระบบการควบคุม ตรวจสอบการใช้ประโยชน์ การซ่อมบำรุงรักษาให้สามารถใช้งานเป็นปัจจุบัน มีแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมพัฒนาห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด พื้นที่สนาม สวนหย่อม และสิ่งอำนวยความสะดวก ให้มีคุณภาพได้มาตรฐานสูงขึ้น มีการประเมินสภาพการใช้ประโยชน์และมีร่องรอยของการปรับปรุง/พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น มีบันทึกการใช้ห้องปฏิบัติการต่างๆ กิจกรรมห้องสมุดและโครงการดูแลและพัฒนาอาคารสถานที่ เป็นต้น

และในด้านการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านเวียงฝางนั้น มีแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมในการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ ในการจัดการเรียนการสอน จัดแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม มีการกำกับควบคุม ติดตามการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน มีการประเมินการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการปรับปรุง/พัฒนา อาทิเช่น กิจกรรมห้องสมุด โครงการศึกษา

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน มีงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ศรีนุช กุศลวงษ์ (2544) ได้ศึกษาการใช้อุทยานการเกษตรเพื่อเพิ่มพูน ประสบการณ์ การศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ พบว่า แหล่งศึกษาที่นักเรียนเข้าไปใช้มากที่สุดคือ ห้องสมุดเกษตร ห้องเรียนเกษตร และบริเวณปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ

โดยมีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นการปฏิบัติจริง มีการจัดทำใบความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่แสดงไว้เป็นจุดศึกษาในอุทยานการเกษตร และให้มีการจัดทำการเกษตรครบวงจรตั้งแต่ลงมือปฏิบัติจนถึงการจำหน่าย รวมทั้งการจัดหาพันธุ์ไม้มาจำหน่ายด้วย นอกจากนี้นักเรียนจะเข้าไปเพื่อการพักผ่อน นักเรียนเข้าไปอย่างมีความสุขเนื่องจากบรรยากาศภายในมีความร่มรื่น

ส่วนอำพร เป็งใจ (2544) ได้ศึกษาสภาพการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนปฏิรูปการศึกษาอำเภอคอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า โรงเรียนมีการวางแผนเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ มีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครูผู้รับผิดชอบการสอนคอมพิวเตอร์ โรงเรียนส่วนใหญ่มีการดูแลบำรุงรักษา โดยมีการวางระเบียบการใช้ห้องคอมพิวเตอร์ แต่เมื่อประสบปัญหา ทุกโรงเรียนขาดแหล่งสนับสนุนในการซ่อมแซม ด้านครูผู้รับผิดชอบ ส่วนใหญ่มีความต้องการในเรื่องการอบรมการใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น และการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ในส่วนของการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ต่อจำนวนนักเรียนอยู่ประมาณ 5 คน ต่อ 1 เครื่อง ซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการของนักเรียน สภาพความพร้อมพบว่า ทุกด้านตั้งแต่การจัดระบบการให้บริการ แผนและโครงการการใช้คอมพิวเตอร์ บุคลากรที่รับผิดชอบ มีความพร้อม สภาพปัญหาในด้านการบริหารการจัดการที่มีปัญหามาก ได้แก่ ทักษะความรู้ในการใช้คอมพิวเตอร์ของนักเรียน เครื่องคอมพิวเตอร์ใช้การไม่ได้หลายเครื่อง เนื่องจากมีสภาพเก่าชำรุดขาดการบำรุงรักษา

ในปีเดียวกัน นะโรดม อินตะปัน (2544) ได้ศึกษาการใช้ห้องสมุดเพื่อการเรียนการสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเอกชน อำเภอเมืองลำพูน พบว่า ด้านการใช้ห้องสมุดครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการเตรียมการสอนและวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพการจัดห้องสมุด เปิดบริการตลอดทั้งวัน มีบรรณารักษ์ดูแลด้วยตนเอง แต่พบปัญหาด้านหนังสือมีน้อยไม่เพียงพอ ห้องสมุดเล็กคับแคบ การจัดเรียงหนังสือไม่เป็นหมวดหมู่มีความต้องการในด้านให้ห้องสมุดจัดกิจกรรมส่งเสริมรักการอ่าน ซึ่งทำให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน และมีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ในปีต่อมา โปรยทอง แซ่เต้ (2545) ได้ศึกษาการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน พบว่า มีการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ สถานที่และองค์กรสังคมและวัฒนธรรม เทคโนโลยีสิ่งประดิษฐ์น้อย ส่วนลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการ ทั้ง 5 ประเภทมีการเชิญ หรือนำแหล่งวิทยาการชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอน มีการมอบหมายให้ไปศึกษาค้นคว้า และให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

สำหรับ ยอดคน ณ เชียงใหม่ (2545) ได้ศึกษา ปัญหา และความต้องการระบบคอมพิวเตอร์จัดการเรียนการสอน สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า จำนวน

เครื่องคอมพิวเตอร์ยังไม่เพียงพอต่อการใช้งานในโรงเรียน โรงเรียนยังขาดงบประมาณในการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ในโรงเรียน โรงเรียนยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องคอมพิวเตอร์

ในปีต่อมา วิกรม คีจิตกาศ (2546) ได้ศึกษาการใช้คอมพิวเตอร์ของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า ทุกโรงเรียนได้มีการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยทำงานของโรงเรียนและเกี่ยวกับการเรียนการสอน ครูทุกคนเห็นว่าคอมพิวเตอร์มีความจำเป็นต่อนักเรียนและต่องานต่าง ๆ และต้องการบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านคอมพิวเตอร์โดยตรง เพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ในด้านการบริหาร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนช่วยเหลือและแนะนำดูแลรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์

ส่วน หยาดชล เลิศวิระสวัสดิ์ (2546) ได้ศึกษาความต้องการของครูเกี่ยวกับการพัฒนาห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ในโรงเรียนพระหฤทัย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าลักษณะห้องสมุดโรงเรียนต้องมีความพร้อมด้านทรัพยากร อาคารสถานที่ ครุภัณฑ์ การบริการและกิจกรรมที่ตอบสนองการเรียนรู้ของนักเรียน ความต้องการที่มากที่สุดคือ การจัดหาระบบอินเทอร์เน็ตจัดห้องสมุดให้กว้างขวาง แสงสว่าง อากาศถ่ายเทสะดวก โรงเรียนต้องจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการจัดหาหนังสือใหม่ รณรงค์ให้ครูและนักเรียนเข้ามาใช้ห้องสมุด

ขณะเดียวกัน สามารถ รอดสำราญ (2546) ได้ศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดเพชรบุรี พบว่าโรงเรียนมีการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนทั้ง 8 กลุ่มสาระ โดยนำกลุ่มแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อสารสนเทศมาใช้มากที่สุด รองลงมาคือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี แนวความคิดหลักปฏิบัติหรือเทคโนโลยีชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิทยากร การประกอบอาชีพการเรียนรู้อื่นท้องถิ่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อและแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ ตามลำดับ สำหรับปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนทุกด้านปานกลาง ที่เป็นปัญหามากที่สุดคือ ปัญหาด้านงบประมาณ รองลงมาคือ ปัญหาด้านวัสดุ อุปกรณ์ ด้านการจัดการ และด้านบุคลากร

ในปีต่อมา นัยนา อุปกุล (2547) ได้ศึกษาการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ พบว่าผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดเก็บ ข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีระบบ แต่ยังมีปัญหาการขาดบุคลากรที่มีความสามารถ ในการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง ข้อเสนอแนะคือ ให้มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่น

มาร่วมกันวางแผนและจัดกิจกรรมร่วมกับผู้สอน จัดบุคลากรรับผิดชอบให้ชัดเจน และอบรมเรื่องการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ

ในขณะที่ สายสุณีย์ แสงเขื่อนแก้ว (2547) ได้ศึกษาการบริหารแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 2 พบว่าฝ่ายบริหารให้ความสำคัญต่อแหล่งเรียนรู้บ่อย ทำให้ได้รับงบประมาณ บุคลากร สถานที่ ระบบข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศไม่เพียงพอ ขาดการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นด้านการดำเนินการแหล่งเรียนรู้ห้องสมุด มีการดำเนินการตามแผนมากที่สุด มีการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการปรับปรุงด้านข้อมูลสารสนเทศ เทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ สนับสนุนให้มีการวิจัยการจัดการแหล่งเรียนรู้ ขาดการนิเทศติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ แสดงให้เห็นถึง การบริหารงานที่ไม่ต่อเนื่อง ขาดคุณภาพ

ในปีเดียวกัน เกียรติวิโรจน์ ชื่นเรณู (2547) ได้ศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาศุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่าการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีมีการใช้ปานกลาง จำนวน 4 ประเภท คือ สิ่งตีพิมพ์ สื่ออื่นๆ ในโรงเรียน สื่อทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนและในท้องถิ่น มีการใช้น้อย 4 ประเภท สื่อเทคโนโลยีในโรงเรียน สื่อบุคลากรในโรงเรียน สื่อบุคคลในชุมชนและท้องถิ่น

ในทำนองเดียวกัน วินัย ไพอารมณ (2547) ได้ศึกษาการจัดการแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ในกิ่งอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาในด้านบุคลากร ส่วนใหญ่ได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเอง การไปทัศนศึกษา ดูงานนอกสถานที่ เปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองในด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย สร้างความตระหนักให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ส่วนงานที่ไม่ได้ปฏิบัติ คือ การวางแผนร่วมกับชุมชนในการใช้บุคลากร จัดทำทำเนียบวิทยากรหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ ด้านปัญหาของแหล่งเรียนรู้ด้านบุคลากรพบว่า บุคลากรไม่มีความรู้ ขาดความรู้ความชำนาญในการเลือกใช้สื่อเทคโนโลยี และไม่เห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ขาดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ขาดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ขาดแคลนสื่อและงบประมาณในการดำเนินการจัดแหล่งเรียนรู้และขาดการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ เทวา พิขวงส์ (2548) ศึกษาปัญหาการใช้แหล่งสารสนเทศเพื่อการสืบค้นข้อมูลในวิชาสังคมศึกษาของนักศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง โรงเรียนเมโทรเทคโนโลยี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่านักศึกษาต้องการสิ่งตีพิมพ์ใหม่หลากหลาย เพิ่มเวลาการเปิดบริการ และ

เปิดให้บริการอินเทอร์เน็ตตามเวลาว่างของนักศึกษา มีโปรแกรมที่สมบูรณ์ คอมพิวเตอร์ทันสมัย และมีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการใช้งาน

ส่วน สุรวิรัตน์ ขุนห้วย (2548) ศึกษาการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน ในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับช่วงชั้นที่ 3 สถานศึกษาชั้นพื้นฐานวัดจิวเฒ่า อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ใช้มากกว่า 10 ปี มีการใช้โดยใช้วัดเป็นแหล่งวิทยาการชุมชนมากที่สุดในสาระการเรียนรู้ ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ส่วนสาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ใช้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ สาระการเรียนรู้ เศรษฐศาสตร์ ใช้ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริบ้านแม่ตุงตุงสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ใช้ชุมชนหมู่บ้านจิวเฒ่า สาระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ใช้ป่าต้นน้ำ ในตำบลแม่สาบ สำหรับลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน พบว่า ครูสังคมศึกษาพานักเรียน เข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตาม ประเพณีของหมู่บ้านมากที่สุด

ต่อมา ศิริพร จิตอารีย์ (2549) ได้ศึกษาการจัดแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยมีการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ส่วนที่เห็นว่าไม่ได้มีการปฏิบัติคือ ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดแหล่งเรียนรู้ และที่เห็นว่าไม่แน่ใจคือ มีข้อมูลสารสนเทศในการเลือกใช้แหล่งเรียนรู้เพียงพอ สำหรับปัญหาที่พบคือขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดแหล่งเรียนรู้ นักเรียนไม่เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ อาคารสถานที่คับแคบและไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน สื่อมีไม่เพียงพอ ขณะที่ข้อเสนอแนะนั้นพบว่า ควรแก้ไขปัญหาที่พบอย่างเป็นรูปธรรม

ในปีเดียวกัน สุนทรี สุวรรณภูมิ (2549) ได้ศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ กรณีโรงเรียนวัดสารภีวิทยาการ อำเภอแม่วาง จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความพึงพอใจในการดำเนินการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ด้วยวิธีการรวมชั้นเรียนและบูรณาการระหว่างวิชาโดยใช้ สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อมาก เนื่องจากเป็นวิธีการที่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดเวลาในการสอน สามารถแก้ปัญหาของครูไม่ครบชั้น และขาดสื่อการเรียน ได้ ด้านผลการเรียนของผู้เรียน พบว่าผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการด้วยวิธีการรวมชั้นเรียนและบูรณาการ ระหว่างวิชาโดยใช้สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี นักเรียนมีความสนใจเรียน มีความกระตือรือร้นในการเรียน สามารถนำเสนอแนวคิด ช่วยกันวางแผนเสนอแนวทางวิธีการทำงาน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดีและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ส่วน วราภรณ์ จันทสูตร (2549) ได้ศึกษา การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอนภาษาไทย ของครูช่วงชั้นที่ 2 พบว่า สภาพการรู้หรือไม่รู้ว่ามีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอนภาษาไทยของครูช่วงชั้นที่ 2 ครูส่วนใหญ่รู้ว่ามีแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 3 ประเภท โดยรู้ว่ามีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทกิจกรรมมากที่สุด รองลงมาคือแหล่งเรียนรู้ชุมชนประเภทสถานที่ และแหล่งเรียนรู้ชุมชนประเภทบุคคลตามลำดับ สำหรับสภาพการใช้หรือไม่ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอนภาษาไทย พบว่าครูใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชนประเภทกิจกรรมมาก สำหรับบุคคลใช้ปานกลาง และสถานที่ใช้น้อย ส่วนเหตุผลการใช้หรือไม่ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทสถานที่ เป็นเพราะไม่สะดวกในการเดินทาง ขาดงบประมาณ ยุ่งยากในการประสานงาน เจ้าของสถานที่ไม่ให้ความร่วมมือ และครูเกรงจะเกิดอันตรายกับผู้เรียน เหตุผลที่ครูไม่ใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลไม่มีเวลาว่างให้เพียงพอ ผู้เรียนเป็นชนเผ่าหลายชนเผ่ารวมกัน ทำให้ยากต่อการสื่อสาร การคมนาคมและการติดต่อประสานงาน ไม่สะดวก ครูรู้สึกว่าคุณครูไม่มีความชำนาญและไม่มีทักษะในการสอน บุคลากรที่มีความชำนาญมักจะอายุมาก จึงไม่สะดวกในการเดินทาง เหตุผลที่ครูไม่ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทกิจกรรม เป็นเพราะครูเห็นว่าการกิจกรรมไกลตัวผู้เรียนไม่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน สถานที่จัดกิจกรรมห่างจากสถานศึกษาไม่สะดวกในการเดินทาง กิจกรรมบางกิจกรรมอยู่ในช่วงที่ไม่เหมาะสมต่อการเรียนการสอน บางกิจกรรมขัดต่อศาสนาที่ผู้เรียนนับถือหรือขัดต่อจารีตของชุมชน และเกรงว่าจะเกิดอันตรายต่อผู้เรียน

ในทำนองเดียวกัน นันทิยา จินามา (2549) ได้ศึกษา การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนเล่าเรื่องของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า แผนการเรียนรู้การเขียนเล่าเรื่องโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนจำนวน 8 แผน 16 ชั่วโมง แหล่งเรียนรู้ในชุมชน 4 ประเภท คือ สถานที่ท่องเที่ยว การประกอบอาชีพศิลปวัฒนธรรมประเพณี โดยมีขั้นตอนการสอนประกอบด้วย ขั้นร่วมคิดเรื่องที่จะเขียน ขั้นระดมความคิด ขั้นเชื่อมโยงประสบการณ์ และขั้นนำสู่บทเรียน นักเรียนมีทักษะการเล่าเรื่องโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 69.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ร้อยละ 65.00

ในปีเดียวกัน อรรถพล เชาว์ประยูร (2549) ได้ศึกษาสภาพปัญหา และแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนอนุบาลเอกชนในอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สภาพการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ซึ่งครูเป็นผู้กำหนดโดยอ้างอิงจากหลักสูตรแกนกลาง ปัญหาในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้คือไม่ได้ดำเนินการจัดทำแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ตามหลักสูตร และแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ คือ การวางแผนต้องมีการกำหนดแหล่งเรียนรู้ลงไปหลักสูตรสถานศึกษาโดย

วิเคราะห์อ้างอิงสาระการเรียนรู้จากหลักสูตรแกนกลาง การปฏิบัติตามแผนงานควมมีการศึกษาให้เข้าใจถึงความหมาย ความสำคัญ บทบาทหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งก่อน ที่จะไปใช้เพื่อให้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ การประเมินผลควรใช้รูปแบบที่หลากหลายในการประเมินและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การแก้ไขข้อบกพร่อง ควรควรนำปัญหาที่พบในการใช้แหล่งเรียนรู้

ในปีต่อมา เบญจวรรณ ระตา (2550) ศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนเทศบาลดอกเงิน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอนบุคลากร สถานที่และกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียนทุกคนได้ดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้และจุดประสงค์การใช้แหล่งเรียนรู้ รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในการเรียนการสอน และประเมินผลเกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้ โดยใช้แบบสำรวจความพึงพอใจแบบสัมภาษณ์และสังเกตการมีส่วนร่วมของนักเรียน ข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นกับการใช้แหล่งเรียนรู้ คือ งบประมาณมีไม่เพียงพอ เวลาที่ใช้ศึกษาหาความรู้มีน้อย และสถานที่คับแคบไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน

นอกจากนี้ เอกพงษ์ อวดมูล (2551) ศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาสามเมฆ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ในการใช้แหล่งเรียนรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ข้อมูลไว้ว่า ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม และให้บุคลากรเห็นความสำคัญของการใช้แหล่งเรียนรู้ ใช้อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้นำสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมาจัดการเรียนรู้ และได้พัฒนาเครื่องมือและเทคโนโลยีที่เป็นแหล่งเรียนรู้ แต่มีผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนที่ให้ข้อมูลว่า ไม่ได้จัดทำเนียบวิทยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ไม่ได้นำเสนอผลงานการพัฒนาการจากการใช้แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน และไม่ได้จัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามเกินครึ่ง ได้เสนอปัญหาไว้ว่า ขาดพลังงานไฟฟ้าในการใช้สื่อเทคโนโลยี

จากการศึกษาเอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้องข้างต้น จะเห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ช่วยสร้างประสบการณ์เรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน และยังเป็นส่วนหนึ่งของการรองรับการประกันคุณภาพให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาอย่างไรก็ตามการใช้แหล่งเรียนรู้ยังมีปัญหาที่พบคือ ปัญหาด้านบุคลากร คือขาดบุคลากร ในการจัดการแหล่งเรียนรู้และบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ได้อย่างคุ้มค่า ปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์ อุปกรณ์สถานศึกษาบางแห่ง ยังไม่พร้อมในด้านงบประมาณ และปัญหาแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ ของแต่ละสถานศึกษา ซึ่งปัญหาเหล่านี้ยังรอการแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา